

1881), *Texts and Studies of the History of Cyprus*, Nicosia 1965, I; Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi 1570-1580", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 91-98; M. Zekâ, "Kıbrıs'ın Sivil ve Ağır Ceza Mahkemeleri'nde Osmanlı Devri'nde (1571-1878) Tatbik Edilen Kanunlara ve Bu Mahkemelerin Yapısı ve Tarihçesine Kısa Bir Bakış", a.e., s. 175-185; Nejat Göyünç, "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri", a.e., s. 105-107; Vergi H. Bedevî, "Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar", a.e., s. 139-148; J. T. A. Koumoulides, *Cyprus and the War of Greek Independence 1821-1829*, London 1974; Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Lefkoşe 1975, I-III; S. Panteli, *A New History of Cyprus*, England 1984; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi*, İstanbul 1984, I; C. P. Kyrris, *History of Cyprus*, Nicosia 1985; Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıfları Tarihi: 1571-1974*, Kıbrıs 1986, I-II; a.mlf. v.dğ., "Archival Materials and Research Facilities in the Cyprus Turkish Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic", *IJMES*, VIII (1977), s. 29-42; H. J. Kornumpf, *An Historical Gazetteer of Cyprus (1850-1987) with Notes on Population*, Frankfurt 1990; Ahmet C. Gazioğlu, *The Turks in Cyprus 1570-1878*, London 1990; a.mlf., *Kıbrıs'ta Türkler: 1570-1878*, Lefkoşe 1994; J. Merkelbach, *Die Prokollé des Kadiamtes Nicosia aus den Jahren 1105/06 (1693-1695): Übersetzung und Kommentierung*, Frankfurt 1991; Kemal Çiçek, *Zimmis (Non-Muslims) of Cyprus in the Sharia Court: 1110/39 A. H./1698-1726 A. D.* (doktora tezi, 1993), Birmingham University; a.mlf., "Living Together: Muslim-Christian Relations in Eighteenth-Century Cyprus as Reflected by the Shari'a Court Records", *Islam and Christian Muslim Relations*, IV/1, Birmingham 1993, s. 36-64; R. C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World: 1571-1640*, New York - London 1993; a.mlf., "The Population, Taxation and Wealth in the Cities and Villages of Cyprus. According to the Detailed Population Survey (Defter-i Mufassal) of 1572", *JTS*, X (1986), s. 175-191; a.mlf., "Black Slaves and Free Blacks in the Cities and Villages of Cyprus 1590-1640", *JESHO*, XXX (1987), s. 286-301; a.mlf., "Locust Problem in Cyprus", *BSOAS*, LI/2 (1988), s. 279-313; Ramazan Şeşen v.dğ., *Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu*, İstanbul 1995; Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayân ve Halk (1750-1800)*, Gazimagusa 2000; İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanması Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi* (haz. Ali Ahmetbeyoğlu - Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 18-19; Safvet, "Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, sy. 19 (1329), s. 1177-1193; C. F. Beckingham, "The Cypriot Turks", *JRCAS*, XLIII/2 (1956), s. 126-130; J. N. D. Anderson, "The Family Law of Turkish Cypriot", *WI*, V (1958), s. 161-187; Halil Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", *TTK Belgeleri*, IV (1967), s. 1-34; P. S. Cassia, "Religion, Politics and Ethnicity in Cyprus during the Turcocracy 1571-1878", *Archives Europeennes de Sociologie*, XXVII/1 (1986), s. 3-28; Hüseyin Algül, "Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi

Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası", *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, Bursa 1987, s. 37-42; G. A. Dionysiou, "Some Privileges of the Church of Cyprus under Ottoman Rule", *Epethri V*, XIX (1992), s. 327-334; Besim Darkot, "Kıbrıs", *İA*, 675-676; A. H. de Groot, "Kubrus", *EP* (İng.), V, 305-309.

KEMAL ÇİÇEK

İngiliz İşgali ve İdaresi. Doğu Akdeniz'de Mısır ve Hindistan yolunda önemli bir stratejik mevki olan Kıbrıs XIX. yüzyılda Batılı devletlerin ilgisini çekmeye başladı. Özellikle Hindistan yolunu güvenlik altına almak isteyen İngiltere Kıbrıs'ı ele geçirme siyaseti izledi. 1877-1878 savaşından mağlûp çıkan Osmanlı Devleti'nin Ruslar'la Ayastefanos'ta yaptığı antlaşma Batılı devletlerin tepkisine yol açmış, bunun üzerine Berlin'de bir kongre düzenlenmesi kararlaştırılmış ve İngiltere Anadolu'ya yönelik muhtemel bir Rus istilâsına karşı Osmanlı Devleti ile savunma ittifakı yapacağı teminatını vererek Kıbrıs'ın bir askerî üs halinde kendisine bırakılmasını istemişti. Berlin Antlaşması'ndan önce 25 Mayıs 1878'de Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye verilmesi, bunun mukabilinde Ruslar'a karşı bir savunma ittifakı oluşturulması teklifinde bulundu. Zor durumdaki Osmanlı hükûmeti, 4 Haziran 1878'de İngiltere'nin fiilen adaya yerleşmesine zemin hazırlayacak olan anlaşmayı imzaladı. 1 Temmuz'da Sadrazam Saffet Paşa ile İngiliz elçisi Henry Layard arasında bir ek antlaşma daha yapılarak Kıbrıs'ın idaresi ve asker yerleştirilmesiyle ilgili şartlar açıklığa kavuşturuldu. Buna göre şer'i mahkemeler müslüman halkın hukukî işlerine bakmayı sürdürecektir, dinî vakıflara ait mallar İngiltere ve Osmanlı hükûmetlerince tayin edilecek memur vasıtasıyla ortaklaşa yönetilecek, İngiltere idarî masraflar çıktıktan sonra gelir fazlasını her yıl Osmanlı hükûmetine ödeyecek, bu rakam ortalama 22.936 kese üzerinden hesaplanacak, Osmanlı hükûmeti Kıbrıs'ta bulunan devlet ve padişaha ait malları serbestçe işletebilecektir, bundan sağlanan paralar ada gelirinden hariç sayılacaktı. Böylece Kıbrıs'taki statü Osmanlı egemenliğinin sürekliliği esasına dayandırılıyor, malî hak ve çıkarlarıyla Türk halkının hukukî düzeninin korunması güvence altına alınıyordu. Bu anlaşmalar 15 Temmuz 1878'de bizzat padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Ancak antlaşma hususunda şüphe ve endişelerini sürdüren II. Abdülhamid, onayladığı metnin üzerine kendisinin egemen-

lik hak ve yetkilerine hiçbir zarar gelmemesi şartını eklemeye gerek görmüş, bu şart İngiliz elçisinin kendi devleti adına onaylayıp verdiği senette de aynen yer almıştı. Aynı gün Kıbrıs'ın İngiltere geçici idaresi altına girdiği resmen ilân edildi.

Bundan sonra İngiltere, adadaki yönetimini güçlendirmek için faaliyete geçip altı idarî bölgedeki Türk kaymakamlarının yerine İngilizler'i tayin etti; İngilizce, Türkçe ve Rumca idarede ve mahkemede resmî diller olarak ilân edildi. 14 Ağustos 1878'de yeni bir düzenlemeyle adanın idaresinde gerekli kanun ve nizamların İngiltere'nin hâkimiyeti boyunca kraliçe namına yürütülmesi de kabul edildi. Böylece hukukî alanda İngiliz hükûmeti yetki sahibi oluyor, adada ticarî tekeli ele geçirme imkânına kavuşmuş bulunuyordu. Geçici İngiliz yönetimiyle hukukî haklarını korumak isteyen Osmanlı idaresi arasında uygulamada birçok problem çıktı. İngilizler adım adım anlaşmalara aykırı olarak Osmanlı hukukunu sınırlandırma yoluna gittiler. Türkler'in tapu haklarına, taşınmaz mallarına, vakıflara, padişahın şahsî mallarına ve devlet malına el uzatmaya başladılar. Adadaki Rum ahali de İngiliz yönetiminin desteğiyle eskiden işçi ve kiracı olarak çalıştığı vakıf ve devlet arazilerine el koyup kendi tasarrufuna geçiriyordu. Rumlar, daha sonra I. Dünya Savaşı arifesinde adanın Yunanistan'a katılması için bazı girişimlerde bulundular. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi üzerine İngiltere 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı resmen ilhak etti. Savaş süresince de Kıbrıslı Türkler'e yoğun baskılar uyguladı. 1915'te Bulgarlar'ın saldırısına uğrayan Sırplar'a yardım etmesi karşılığında adayı Yunanistan'a bırakacağını bildirdiyse de Yunan kralı bu teklifi reddetti. Milîl Mücadele sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi uyarınca Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakı kabul edildi (1923). İngiliz idaresi altındaki Kıbrıs'ta Rumlar adanın Yunanistan'a katılması için çeşitli faaliyetlerde bulunmaya başladılar. İngiltere hükûmeti, 1925'te Kıbrıs'ı krallık tabiiyetine bağlayan bir koloni statüsüne dönüştürdü. 1931 yılı Ekiminde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için isyan çıktı. Vali konağı ve kaymakamlıklar yakıldı. İsyancı başpiskopos ve metropolitler adadan sürüldü, kilise 35.354 sterlin para cezasına mahkûm edildi, isyanı organize eden Yunanistan'ın Lefkoşe başkonsolosu Kyrrou Kıbrıs'tan çıkarıldı. Bu olaylar karşısında İngiltere adada idarî bazı yeni düzenlemeler yap-

tıysa da bunlar tatminkâr sonuca ulaşmadı. Rumlar, piskopos Makarios'un ön ayak oluşuyla 15 Ocak 1950 tarihinde adanın Yunanistan'a ilhakı konusunda bir oylama (plebisit) yaptılar; % 96 oranında buna "evet" denildi. Türkiye ve İngiltere plebisiti tanımadı. Rum ve Yunanlılar, bu plebisite dayanarak Birleşmiş Milletler'e başvurup Kıbrıs halkına (Rumlar'a) self-determinasyon hakkı verilmesini istedikler. Yunanistan'ın 1952 yılında Birleşmiş Milletler'e yaptığı bu müracaat karşısında Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler temsilcisi aynı hakkın Türkler'e de tanınmasını istedi. Birleşmiş Milletler ise selfdeterminasyon hakkı verilecekse her iki topluma da verilmesi kararını aldı. Kısa süre sonra Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için EOKA adlı terör örgütü kuruldu ve 7 Mart 1953'te Atina'da Yunan hükümeti üyeleri, Makarios ve EOKA kumandanlığına getirilen Albay Grivas, EOKA andı içtiler. EOKA andı, her ne pahasına olursa olsun ilhakın gerçekleştirilmesi için savaşılabileceğini öngörüyordu. EOKA terör örgütünün malzemesi, silâhları, teçhizatı, eğitimi vb. Yunanistan tarafından sağlandı ve 1 Nisan 1955 tarihinde harekete geçildi. Grivas, "Dighenis" takma adıyla bir bildiri yayımlayarak iki düşmandan İngilizler'i savaşarak adadan kovacaklarını, Türkler'i ise imha edeceklerini, hedeflerinin ilhak olduğunu duyurdu.

ENOSİS'e karşı olan Türkler, EOKA hareketi üzerine İngilizler'in yanında yer aldılar. Ellerinde silâh bulunan Türkler ise sadece Türk polislerdi. EOKA, Türk polislerinin İngilizler'e yardım etmemesini, aksi takdirde öldürüleceklerini açıkladı. Nitekim 1957 Temmuzunda görev yapmakta olan bir polis vurularak öldürüldü. Bu durum karşısında Türk halkı da canını ve malını korumak için teşkilâtlanma ihtiyacını duyup 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilâtı'nı (TMT) kurdular. Ancak Türk Mukavemet Teşkilâtı, EOKA'ya kıyasla zayıf durumdaydı, bu sebeple 1955-1958 yılları arasında bütün adada Türkler EOKA'nın hedefi oldu; öldürmeler, yağmalar ve tahribat başladı, 6000 Türk mülteci durumuna düştü. Bunun üzerine İngiltere çeşitli toplantılar düzenledi ve Radcliffe anayasası hazırlandı, McMillan planı teklif edildi, fakat Rumlar ve Yunanlılar bunları kabul etmedi. 1 Ekim 1958 tarihinde McMillan planına göre Türkiye'nin temsilcisi Büyükelçi Burhan Işın Kıbrıs'ta fiilen ve resmen göreve başladı. Rumlar da adanın taksim edil-

mesi tehlikesiyle karşı karşıya gelindiği korkusu ile cumhuriyet kurulması yolundaki anlaşmaya rızâ gösterdiler. 11 Şubat 1959'da Zürih'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri bakanları toplantısında cumhuriyetin kurulması kabul edildi. 19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da yapılan toplantıya Rumlar'ı temsilen Makarios, Türkler'i temsilen de Türk toplumu lideri Fazıl Küçük katıldı ve Londra ile Zürih antlaşmaları imzalandı. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk ve Rum tarafları eşit statüye sahip kılındı. Böylece fiili İngiliz idaresi sona ermiş oldu.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti. Başpiskopos Makarios, 1959 Zürih ve Londra antlaşmalarını baskı altında zorla imzaladığını beyan etti. Bu antlaşmalarda yer alan esaslara göre Kıbrıs Cumhuriyeti anayasası, garanti ve ittifak antlaşmaları hazırlanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti 15-16 Ağustos 1960 gece yarısı resmen ilân edilmiş, böylece Kıbrıs'ta egemenlik Kıbrıs Türk ve Rum halkına devredilmiştir.

Antlaşma gereği 16 Ağustos 1960'ta 650 kişilik Türk alayı Magosa Limanı'na çıkarken 950 kişilik Yunan askerî birliği de Maraş civarında adaya çıkmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere olmak üzere üç garantör devleti olmuştur. Türk halkı ada sathında yayılmış olarak yerleşmiş bulunduğundan selfdeterminasyon hakkını Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti lehine kullanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk, on bakandan üçü Türk, yedisi Rum ve temsilciler meclisinin % 30 üyesi Türk, % 70 üyesi Rum olmuştur. Kamu görevlerinde % 30-70 oranı bulunması kabul edilmiştir. Bu durumda Türk halkı bir azınlık olarak sayılmamış, fonksiyonel federatif sistem meydana gelmiştir. ENOSİS'i önlediği için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geçici bir safha olarak gören ve zafere ulaşmak için mücadeleyi sürdüreceğini açıklayan Makarios anayasanın tatbik kabiliyeti olmadığı tezini ortaya attı. Yunanistan'da Karamanlis'in iktidardan düşmesi, yerine de Zürih ve Londra antlaşmalarını "millî cinayet" olarak nitelleyen Yorgo Papandreu'nun geçmesi Kıbrıslı Rumlar'ı cesaretlendirdi.

Zürih Antlaşması'na göre Kıbrıs'ta beş büyük kasabada "de facto" olarak mevcut olan Türk belediyelerinin resmen kurulması gerekiyordu. Ancak Makarios buna müsaade etmedi ve daha da ileri giderek anayasa mahkemesi, hareketinin anayasa aykırı olduğuna karar verse bile mah-

kemenin kararını tanımayacağını bildirdi. Böylece cumhurbaşkanı anayasayı tanımayacağını ilân etmiş bulunuyordu. Alman E. Forsthoff başkanlığında bir Rum ve bir Türk hâkimden oluşan anayasa mahkemesi 25 Nisan 1963'te Türk tarafı lehine karar verdi. Bu karar çıkınca Rum tarafı, Alman E. Forsthoff ve sekreteri Heinze'e aleyhine Türkler'den rüşvet aldıkları yolunda propaganda başlattı. Başkan Forsthoff, Makarios'a bir mektup göndererek 15 Temmuz 1963 tarihinden itibaren istifa etmiş olacağını belirtti.

Garantör devlet olan Türkiye, Makarios'un 1963'te Ankara'yı ziyareti sırasında anayasaya göre kurulmuş bulunan nizamdan kesinlikle tâviz verilmeyeceğini bildirdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi de 9-14 Ocak 1963 tarihleri arasında yaptığı müzakerelerde anayasanın Kıbrıslı Türkler aleyhine tâdil edilmesine karşı çıktı ve tam aksine güçlendirilmesi gerektiği yolunda karar aldı. Ayrıca Kıbrıslı Türkler'in Makarios'un insafına bırakılmayacağı açıkça ifade edilmişti.

Bütün bu uyarılara rağmen Makarios, tatbik kabiliyeti olmadığı yolundaki tezi ne dayanarak Kıbrıs anayasasını tâdil etme yolundaki tutumundan vazgeçmedi ve Kıbrıs'taki İngiliz yüksek komiserinin (büyükelçi) yardımıyla on üç maddelik tâdil tekliflerini hazırladı, bu teklifleri 30 Kasım 1963'te Kıbrıs Türk liderliğine, Türkiye'ye, Yunanistan ve İngiltere'ye takdim etti. Kıbrıs Türk halkının eşit kurucu ortaklık statüsünü ortadan kaldıran, Türkler'i basit bir azınlık durumuna düşüren tâdil teklifleri Türk toplumu ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetince reddedildi (6 Aralık 1963). Fakat diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan'dan hiçbir ses çıkmadı.

Makarios, tâdil tekliflerinin lehine taraftar toplamak için Rusya'yı ve bağıltısız ülkeleri içine alan bir seyahate çıktı. Birleşmiş Milletler'de lehine üçte iki çoğunluğu sağlamaya çalıştı. Türkiye'nin on üç maddelik tâdil teklifini reddetmesinden on beş gün sonra 21 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Tahtakale mahallesinde ve İnönü köyünde savunmasız Türkler katledildi. EOKA'cılarının bu cinayetine karşı uluslararası kuruluşlardan hiçbir tepki gelmemesi üzerine 23 Aralık 1963'te, Lefkoşe'deki Türk halkını AKRITAS planına göre sekiz saatte imha etmek için Grivas kumandasında EOKA'cılarla Kıbrıs'taki Yunan alayına mensup askerler harekete geçti. Radyo ve posta, telefon, telgraf

Makarios'un elinde olduğu, Türkiye büyükelçiliğinin telefon irtibatı kesilmiş bulunduğu için Türk halkının sesini dünyaya duyurması mümkün olmadı. Makarios bu hareketi dünyaya, "Türkler isyan etmiştir, tenkil harekâtı başlatılmıştır" sözleriyle ilân etti. Kanlı noel olayları başladı. Üç gün süren harekât sırasında Türkler doksan iki şehid verdi, 475 kişi yaralandı, pek çok kişi de kayboldu. 103 köy yıkıldı, 30.000 Türk göçmen durumuna düştü. 25 Aralık 1963 tarihinde Türk jetleri Lefkoşe semalarında ihtar uçuşu yapınca Makarios ateş kesme kararı aldı. Ancak 26 Aralık'ta Ayvasıl köyünde bulunan savunmasız Türkler topluca yok edildi. Kanlı noel olayları Türk tarafının can ve mal güvenliğinin bulunmadığını açıkça ortaya koydu. Fazıl Küçük ile Makarios'un ortak talebi üzerine İngiliz askerleri 30 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Yeşilhat'a girdi. Böylece Kıbrıs bir bakıma kuzey-güney olmak üzere fiilen ikiye ayrılmış oldu.

Birleşmiş Milletler'in 4 Mart 1964 tarihli kararı ile Kıbrıs'a Birleşmiş Milletler barış gücü gönderildi. Bu feci olaylar karşısında garantör devletlerden olan Türkiye müdahale etmek istediye de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 13 Mart 1964 tarihli toplantısı buna engel oldu. Bununla beraber Türkiye Büyük Millet Meclisi 15 Mart 1964'te gerektiği takdirde Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştı. Kanlı noel olaylarından sonra Makarios, 1 Ocak 1964 tarihinde yaptığı basın toplantısında Zürih ve Londra antlaşmalarını feshettiğini açıkladı. Meseleye barışçı bir çözüm bulunması için İngiltere 15 Ocak 1964'te Londra'da bir toplantı düzenlediye de sonuç alınmadı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 17 Şubat 1964 tarihinde meseleyi ele aldı, fakat yine bir sonuca ulaştıramadı.

Makarios, Batılı ülkelere baskı yapmak amacıyla Rusya ile temasa geçti ve 24 Şubat 1964'te Rusya ile sivil havacılık anlaşması imzaladı. Bunun bir neticesi olarak 26 Şubat 1964'te Rusya ve Çekoslovakya, Birleşmiş Milletler'de Makarios lehine oy kullandılar. Makarios, mevcut askerî kuvvetlerine ilâveten 5000 kişilik özel polis kuvveti teşkil ederek bunların silâhlarını Çekoslovakya'dan sağladı.

1 Ocak 1964 tarihinden itibaren Makarios devlet bütçesinden Türk tarafına verilmesi zorunlu olan % 30 ödeneği kesti. Milletlerarası kuruluşlardan aldığı yardımlardan Türk tarafına pay vermedi. Birleşmiş Milletler'den istediği kararı çıkaramayınca adanın çeşitli bölgelerindeki

savunmasız Türkler'e karşı saldırılara girişti. 14 Şubat 1964'te Limasol'da, 9 Mart'ta Baf'ta, 19 Mart'ta Gaziveren'de Türkler'e yapılan saldırılar karşısında Türkiye müdahale etmek istedi. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Jhonson'un 5 Haziran 1964 tarihli mektubu ile Türkiye'nin müdahalesi önlendi. 6-9 Ağustos 1964'te General Grivas kumandasındaki Rum-Yunan askerleri Erenköy'e karşı karadan ve denizden saldırıya geçti. Türk tarafının bütün ikazlarına rağmen Birleşmiş Milletler barış gücü kumandanı General Timaya hiçbir tedbir almadı. Çok az sayıda üniversite öğrencisi ve Erenköylü Türkler bu saldırıya karşı koydular. 9 Ağustos günü Türk jetlerinin müdahalesi neticesinde durum sakinleşti.

15 Kasım 1967'de General Grivas kumandasında Rum askerleriyle Yunan tümeni mensupları yeniden saldırıya geçtiler. Hedeflerini Geçitkale ve Boğaziçi köyleri teşkil etti. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, garantör devlet olarak garanti antlaşmasının 4. maddesine göre müdahale hakkını kullanmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden yetki alıp Türk silâhlı kuvvetlerini güneye intikal ettirdi. Ancak Amerika Birleşik Devletleri başkanı bu defa da Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'i özel temsilci olarak görevlendirdi. Vance, Ankara-Atina-Kıbrıs arasında mekik diplomasisi yaptı ve Türkiye'nin şartlarının büyük bir kısmını kabul ettirdi; böylece meseleye ikili görüşmeler yoluyla çözüm bulunması hususunda mutabakata varıldı.

3 Haziran 1968 tarihinde ikili görüşmelere Beyrut'ta başlandıysa da bir sonuca varılamadı. Makarios, daha sonra ENOSIS'i uzun vadeli mücadele taktiğiyle gerçekleştirmek politikasını uygulamaya koydu. Yunan cuntası ise içeride prestijini kur-

tarmak için Kıbrıs'ı bir an önce ilhak etmek istiyordu, bu sebeple de Makarios'la araları açıldı. Makarios'un Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e gönderdiği 2 Temmuz 1974 tarihli mektupla Yunan askerlerinin adadan geri çekilmesini istemesi durumu büsbütün açığa vurdu. Bunun bir neticesi olarak 15 Temmuz 1974'te Yunanlı subaylar Makarios'a karşı EOKA-B ile darbe yaptılar, bu arada Makarios'un öldürüldüğü radyolardan ilân edildi. Ancak Makarios kaçarak İngilizler'e sığınmış ve oradan Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmişti.

Darbeden sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna Nikos Sampson oturtuldu ve 15 Temmuz 1974 günü Kıbrıs Helen Cumhuriyeti ilân edildi. Bu ise adı söylenmemiş ilhaktı. Makarios 19 Temmuz 1974'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada, "Yunanistan Kıbrıs'ı işgal etmiştir. Adada çarpışmalar devam etmektedir. Yüksek binalara Yunan bayrakları asılmıştır. Tanklar caddelerde dolaşmaktadır. Ambulanslar hastahanelere yaralı taşımaktadır. Türkler de tehlike içindedir ..." demiştir. Bu ifadesiyle Makarios, Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından işgal edilmiş olduğunu tescil ettirmiş oluyordu. İç savaşta ölmüş olanlar kimliklerinin tesbitine imkân verilmeden gömülmüş ve sonradan bunlar kayıp gösterilerek bunun suçu Türkler'in üzerine atılmıştır.

Nikos Sampson'un cumhurbaşkanı olması ve Makarios'un 19 Temmuz 1974'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki konuşması Kıbrıs Türkleri'nin imha edilme tehlikesi içinde olduğunu ortaya çıkardı ve Türkiye'nin müdahalesini zorunlu hale getirdi. Ancak Türkiye, garantör devletlerden biri olarak İngiltere'ye ortak müdahale teklifinde bulundu, İngiltere ise bu teklifi reddetti. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti

Gazimagosa'dan bir görünüş

KIBRIS

garanti antlaşmasının 4. maddesine dayanarak tek taraflı müdahale etmek zorunda kaldı ve 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Türk Barış Harekâtı'nı başlattı. 20-22 Temmuz günleri arasında Türk Silâhlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta küçük bir bölgeyi tuttu. Türkiye'nin bu müdahalesinin yasal olduğunu, Atina Yüksek Mahkemesi 21 Mart 1979 tarihinde almış olduğu 2658/79 sayılı kararla da tescil etti. Barış harekâtının neticesinde Nikos Sampson iktidardan uzaklaştırıldı, Yunanistan'da cunta düştü. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına uyularak 22 Temmuz günü saat 17'de ateşkes uygulandı. Türk tarafı ateşkese uyduysa da Rum tarafı ağır silâhlarla birçok Türk köyüne saldırılara başlayıp bazı köyleri işgal etti, pek çok Türk'ü esir aldı.

15 Temmuz darbesinden sonra İngiltere, garantör devletler arasında yapılacak görüşmelerle meselenin halledilmesini önerdi ve 20 Temmuz tarihli 353 sayılı Birleşmiş Milletler kararıyla garantör devletler 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de toplandı. Tartışmalı görüşmelerden sonra 30 Temmuz 1974 tarihinde bir protokol imzalandı. Buna göre, 1. Bir güvenlik bölgesi kurulacak. 2. Yunan ve Rum askerleri tarafından işgal edilmiş bulunan bütün Türk köyleri derhal boşaltılacak. 3. Göz altına alınmış olan asker ve sivil personel ya mübadele edilecek veya serbest bırakılacak. 4. Kıbrıs'ta barışın sağlanması ve anayasaya uygun hükümetin yeniden kurulması için görüşmelere devam edilecek. Bu birinci Cenevre toplantısına katılan üç dışişleri bakanının yayımladığı bildiride, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Rum ve Türk toplumu olmak üzere iki otonom idarenin var olduğu not edilmiştir" denilmiştir.

Cenevre Antlaşması Yunanistan tarafından olumlu karşılanmadı. Yunanistan'dan Kıbrıs'a çok sayıda takviye birliği, silâh ve cephaneye yola çıkarıldı. Bunun üzerine 8 Ağustos'ta ikinci Cenevre toplantısı yapıldı. Bu toplantıya Rauf Denktaş ile Glafkos Klerides de katıldı. Rumlar'ın oyalama taktiği üzerine 14 Ağustos 1974 günü II. Kıbrıs Türk Barış Harekâtı başlatıldı. 14-16 Ağustos 1974 tarihleri arasında yapılan bu harekâtla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırları çizilmiş oldu. Türk askerlerinin ulaşamadığı Baf, Limasol, Larnaka gibi şehirlerde Türkler'e saldırılar düzenlendi ve toplu katliamlar yapıldı. Taşkent, Muratağa, Atlılar, Sandallar gibi yerlerde toplu mezarlar bulundu. 1975'te Bağım-

sız Kıbrıs Türk Federe Devleti ilân edildi. Kıbrıs müslüman Türk toplumu 1979'da İslâm Konferansı Teşkilâtı'na gözlemci toplum olarak kabul edildi. Daha sonraki siyasî gelişmeler karşısında 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu (bk. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ).

BİBLİYOGRAFYA :

Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi*, Ankara 1963; Ahmet Tolgay, *Kıbrıs Türkünün Ateşle Sınası*, İstanbul 1964; *Akrilas Planı*, Lefkoşe 1972; Nesim Ziya, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş*, Ankara 1975; Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Lefkoşe 1975; Sevim Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı*, İstanbul 1977; Kutalmış - Tekakpınar, *Enosis*, Ankara 1978; Fikret Kürşat v.dğr., *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Mezalimi*, İstanbul 1978; Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, İstanbul 1978; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi*, İstanbul 1985, II; Salahi Sonyel, *Türk Yunan Uyuşmazlığı*, Lefkoşe 1985; a.mlf., "İngiltere Dışişleri Başkanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı Abdülhamid 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *TTK Belleten*, XLII/168 (1978), s. 725-741; Rauf R. Denktaş, *Kıbrıs Türkleri ve Seçenekler*, Lefkoşe 1986; Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara 1988; a.mlf., *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara 1987; a.mlf., *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Ankara 1992; Abdülhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı-Noel*, Ankara 1989; *Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Lefkoşe 1989 (Kıbrıs Türk Kültür Derneği); Sabahattin İsmail, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, İstanbul 1990; a.mlf., *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşe 1992; Sabahaddin Egel, *Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, Lefkoşe 1991; *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*, [baskı yeri yok] 1992 [INAF]; *KKTC-1992*, Ankara 1993 (TC Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği); Ahmet Gazioğlu, *ENOSIS Çemberinde Türkler*, İstanbul 1996; İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *TTK Belleten*, LXII/233 (1998), s. 207-232.

HALİL FİKRET ALASYA

Mimari. Lefkoşe. Başşehir Lefkoşe'de günümüze ulaşan en eski eserlerin Lüzinyanlar dönemine (1192-1489) ait olması-

nın yanında Tamassus şehri, Vuni Sarayı gibi önceki dönemlere ait kalıntılar da mevcuttur. Lüzinyanlar devrine tarihlenen yapıların büyük bir kısmı şehrin Osmanlılar'a karşı savunulması için Venedikliler tarafından yıkılmış ve taşları Lefkoşe'nin etrafını çeviren hendekli surların yapımında kullanılmıştır. Ortalama 4,5 km. olan dairevi planlı surlarda on bir burç yer almakta ve bunlar şehrin savunmasında görevli on bir Venedik kumandanının adını taşımaktaydı. Girne, Magosa, Baf kapıları olmak üzere üç girişi bulunan surların Baf Kapısı Rum kesiminde kalmıştır. Şehir merkezinde yer alan Girne Kapısı, İngiliz idaresi zamanında iki yanındaki surlar kesilerek giriş olma özelliğini kaybetmiştir. Osmanlı devrinde Edirnekapi olarak bilinen kapının üzerine bir oda ilâve edilmiştir. Cephede II. Mahmud'un tuğrası ve hattat Feyzi Dede'nin 1821 yılında yazdığı Feth sûresinden bir âyet yer almaktadır. Lefkoşe'de Venedikliler zamanında yapılan bir saray bulunduğu ve seyahatnâmelerde de anlatılan bu sarayın İngilizler tarafından XIX. yüzyılın başlarında yıkıldığı bilinmektedir. Lefkoşe'nin fethinden bir yıl sonra (1571) imar faaliyetlerine girişilmiş ve usul olduğu üzere mevcut yapıların uygun şekilde kullanılması yoluna gidilmiştir. 1136 (1723) yılında yapılan bir sayıma göre şehirde 4000 hâne, on altı mahalle, iki büyük cami, on dört mescid, üç medrese, dört tekke ve zâviye, beş hamam, otuz bir çeşme ve altı kütüphane mevcuttu.

Lefkoşe'nin merkezinde ve en yüksek tepesinde yer alan Selimiye Camii, Kıbrıs'taki mimari anıtlar içinde önemli bir yere sahiptir. Lüzinyanlar devrinde başpiskopos Eustorge de Montagu tarafından 1208'de Saint Sophia Katedrali olarak gotik üslûbunda yapımına başlanan yapı, başpiskopos Giovanni del Conte Polo ta-

Sultan
II. Mahmud
Kütüphanesi -
Lefkoşe /
Kıbrıs